

ROLURI NARATIVE ÎN *POVESTEA PORCULUI* DE ION CREANGĂ

Maria Laura RUS

Abstract

Our paper is centred upon an important subject in the story grammars, that is the narrative roles. We adopted Claude Bremond's terminology and tried to apply his principles to one of Ion Creangă's fairy tales, namely *Povestea porcului*. We identified some of the main narrative roles, such as the patient and the agent, together with their sub-categories and we underlined the relations between these different narrative roles, their importance in the narrative thread and the consequences that come from the instauration of the couples inside the story.

Keywords: patient, agent, narrative role, narrative couple

Claude Bremond prezintă sistematic în *Logica povestirii* componentele tehnicii povestirii. Tabloul principalelor roluri narrative, cu unele variante ale lor particulare sunt: pacientul, cu: beneficiarul și victima; agentul, cu: agentul voluntar, agentul voluntar în acțiune, rezultatele obținute de agentul voluntar, agentul involuntar; influențatorul, cu: influențatorul tinzând să convingă sau să disuadeze un agent voluntar, tipurile de influențatori; amelioratorul (și protectorul), degradatorul (și frustratorul), cu: amelioratorul și rolurile asociate, degradatorul și rolurile asociate; dobânditorul de merit și retribuitorul, cu: beneficiarul unui merit, victima unei vinovății, beneficiarul răsplății, victima pedepsei, retribuitorul. Am redat toate aceste roluri, întrucât vom încerca să punctăm aspectele definitorii ale rolurilor narrative tocmai pe baza acestora într-una din poveștile lui Ion Creangă *Povestea porcului*. Bremond merge chiar dincolo de simplul rol narativ într-o povestire, întrucât el afirmă că „ar fi de neconceput să existe două logici ale rolurilor, una determinând universul referențial al aventurilor «în sine», cealaltă universul semnat de aceste aventuri, devenite de nepovestit. În consecință, ceea ce spunem despre organizarea rolurilor în povestire este valabil pentru organizarea rolurilor în viața reală și viceversa”¹.

Dincolo de importanța funcțiilor pentru mesajul narativ, trebuie avută în vedere gruparea acestora în secvențe în cadrul unui proces care implică virtualitatea, actualizarea și finalizarea. Acestea, la rândul lor pot fi marcate pozitiv sau negativ, implicând sau neimplicând, ca atare, o anumită acțiune. Cu alte cuvinte, se deschid alternative: „virtualitatea poate să evolueze în actualizare sau să rămână virtualitate; actualizarea poate ajunge sau nu la finalizare”². Este, în fond, un joc de opțiuni, după cum mărturisește Bremond.

Bremond vorbește despre două tipuri de roluri: pacienții și agenții. Întrucât majoritatea actanților unei povestiri au alternativ un rol de pacient și un rol de agent, vom urmări succesiv aceste roluri. Pacientul este un agent virtual în situația în care este supus unor influențe care pot motiva actualizarea, sub forma unei reacții față de situația în care se află, iar agentul este, la rândul lui, un pacient virtual dacă procesul pe care îl declanșează modifică situația în care se află, conferind o stare nouă propriei persoane.

Să vedem cum stau exact lucrurile în Povestea porcului. Cei doi bătrâni, în calitate de pacienți, sunt prezentați la începutul povestirii ca fiind afectați de o stare relativ stabilă: „nu avea copii”, motiv pentru care erau „posomorâți ca vremea cea rea”. Starea aceasta inițială în care se află ei este susceptibilă de a suferi o evoluție care o transformă. Virtualitatea poate să fie actualizată sau nu, de unde finalizarea sau non-finalizarea modificării. În cazul nostru, prin aducerea acasă a obiectului dorinței – un purcel „ogârjit” și „răpciugos” – procesul modificator, considerat ca o virtualitate, se actualizează și odată actualizat, se va finaliza. Se aplică, astfel, schema următoare:

Pacient afectat de o stare A

Pacient virtual al unui proces actualizat tinzând să modifice această stare

Pacient afectat de o stare non A, rezultând din modificare finalizată a stării inițiale

Precizarea care se impune este că moșneagul va fi și agentul care determină finalizarea procesului actualizat.

Având în vedere cuplul agent-pacient din această stare inițială, respectiv Făt-Frumos-cei doi bătrâni, se impun mai multe precizări. Făt-Frumos are calitatea de agent voluntar, întrucât el este cel care intervine în modificarea esențială a stării de lucruri și cel care trece la acțiune pentru a o finaliza; vorbim desigur despre construirea podului de aur și căsătoria cu fata împăratului:

Însărcinare susceptibilă de a fi asumată

(„du-te la împăratul de-i spune că eu îi fac podul”; „el poate să vă facă podul)

Abținere

Îndeplinire a însărcinării = actualizare

(„suflând o dată din nări, s-au făcut ca două suluri de foc”)

Însărcinare neîndeplinită = eșec

Însărcinare îndeplinită =

succes

(„podul era acum gata”)

Agentul voluntar (Făt-Frumos) este înzestrat cu o informație (posedă calități deosebite) care îl face să creadă că poate trece la acțiune și o poate duce la finalizare. Astfel, el devine motivat să întreprindă însărcinarea. Rezultatul acestei finalizări este căsătoria cu fata împăratului. În alți termeni, Făt-Frumos ne apare drept un modificator care va determina o ameliorare a stării sale (opusă celei de degradare).

Prin aceasta, putem vorbi de un al doilea cuplu: fata împăratului-Făt-Frumos. În acest caz, agentul devine fata împăratului. Este tot un agent voluntar virtual, care nu

numai că va concepe însărcinarea, ci se va simți motivată să vrea acest lucru (ca în cazul precedent, Făt-Frumos). Îndeplinirea acestei însărcinări (a arunca pielea de porc a soțului său în foc) i se pare capabilă de a-i procura, ca pacient afectându-se ea însăși prin acțiunea ei, o ameliorare a propriului destin (va trăi fericită cu soțul ei). Este ceea ce Bremond numește „agent virtual al unei însărcinări; motivat de dorință și calcul favorabil să întreprindă această însărcinare; întreprinzând executarea acestei însărcinări”. Fata de împărat nu mai are prezentă în minte interdicția tatălui său, a împăratului:

- Draga tatei! Să nu cumva să te împingă păcatul să-i faci vreun neajuns, ca să nu pățești vreo nenorocire.

Încălcarea interdicției are, fără îndoială, consecințele ei. Practic, de la intenția de a-și ameliora soarta, ea va ajunge la polul opus, în sensul în care rezultatul însărcinării va determina o stare de degradare:

Când voiu pune eu mâna mea cea dreaptă pe mijlocul tău, atunci să plesnească cercul acesta, și numai atunci să se nască pruncul din tine, pentru că ai ascultat de sfaturile altora, de ai nenorocit și căzăturile ieste de bătrâni, m-ai nenorocit și pe mine și pe tine deodată!

Implicația este mai mare decât se credea, întrucât degradarea afectează nu numai actantul care săvârșește acțiunea, ci toți actanții prezenți în povestire, într-un fel sau altul: palatul în care locuiau bătrânii se transformă în bordeiul sărăcăcios de la început, împăratul este, cu siguranță, furios pe fiica sa pentru încălcarea interdicției, iar împărăteasa, dezamăgită pentru eșecul întreprinderii pe care o sugerase.

Să privim acum și cuplul actanțial împărăteasă-fiică, unul important în povestire, căci de la acesta se vor declanșa degradările. Aspectul care ne interesează este aici prezența influențatorului în persoana primului actant din cuplu. Împărăteasa, ca influențator, o convinge pe fiica sa (agentul virtual) să treacă voluntar la actualizarea sarcinii (să arunce în foc pielea de porc). Ea se va strădui să o motiveze prin prezentarea mobilurilor favorabile acestei sarcini și să le anihileze pe cele defavorabile:

Influențator (împărăteasa)

↓

- Suscită la agentul virtual speranța unor satisfacții viitoare datorate îndeplinirii sarcinii (o viață mai bună în lipsa pieii de porc)

- Suscită la agentul virtual teama de insatisfacții viitoare datorate abținerii de la sarcină („ce fel de viață ai să mai duci tu dacă nu poți ieși în lume cu bărbatul tău?”)

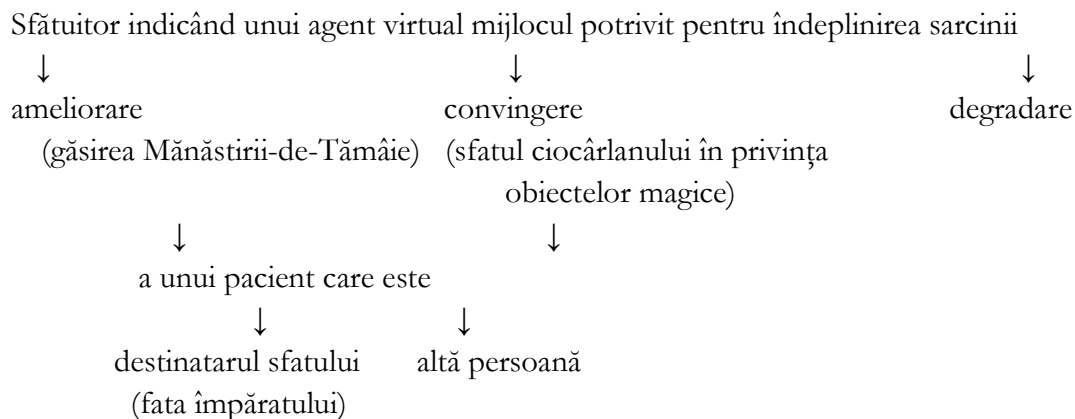
↓

Anihilează la agentul virtual teama de insatisfacții viitoare

(„să fie foc zdravăn în sobă”; „Când a adormi bărbatu-tău ...”)

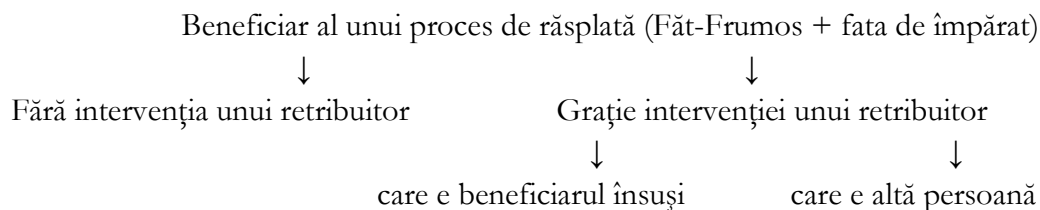
Împărăteasa acționează, astfel, ca un informator voluntar.

Revenind la fata de împărat, odată cu plecarea ei către Mănăstirea-de-Tămâie, putem vorbi de alte relații în care va intra. În felul acesta apar cele trei sfinte: Miercuri, Vineri și Duminică, ce își vor asuma rolul de sfătuitoare, alături de ciocârlanul cel șchiop. Vom avea rețeaua următoarelor dezvoltări:

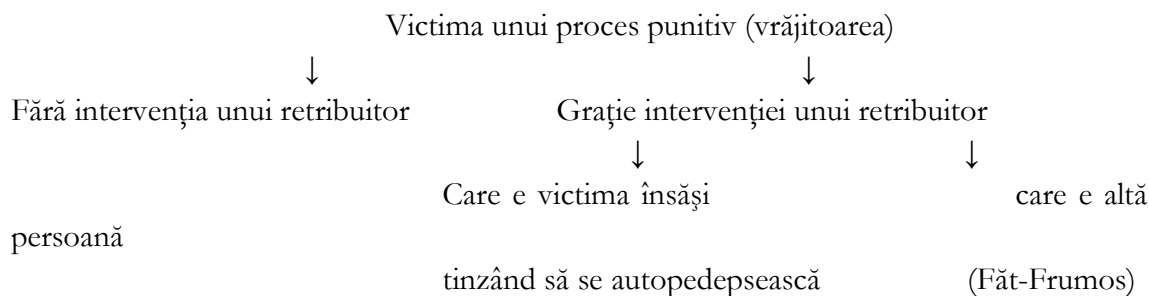

În același context, celor patru actanți menționați li se va atribui rolul de amelioratori, așa cum vrăjitoarei din ultima secvență i se va atribui rolul de frustrator. Frustrator, nu degradator, întrucât e o formă mai vicleană a degradării, căci „Talpa-iadului” (cum mai e numit acest actant malefic) vrea să o mențină pe fata împăratului, susceptibilă să beneficieze de o ameliorare a destinului său (i.e. să fie iertată de Făt-Frumos și să poată naște copilul), în starea deficitară în care se găsește (însărcinată de patru ani). Bremond vorbește aici de cuplul frustrator-victimă de frustrare. Însă actualizarea nu va fi finalizată, datorită apariției protectorului.

Într-adevăr, ultima situație prezentă în povestire vizează relația dintre fata de împărat (agent virtual) și slujitorul credincios al lui Făt-Frumos (protector). Acesta din urmă va împiedica acțiunea vrăjitoarei, făcând posibilă întâlnirea dintre Făt-Frumos și soția sa. În felul acesta vom ajunge la dobândirea unui merit de către pacient, care îl va califica pentru primirea unei răsplăți. Două sunt situațiile de acest tip: respectiv, fata de împărat va putea naște copilul, iar Făt-Frumos va scăpa de vraja aruncată asupra lui. La rândul ei, vrăjitoarea va avea parte de opusul sortii celor doi: vinovăția descoperită va duce la pedeapsă. În felul acesta sunt concretizate schemele următoare:

(Soarta fetei de împărat se va ameliora ca urmare a intervenției lui Făt-Frumos, în calitate de retributor, în final; soarta lui Făt-Frumos se va ameliora ca urmare a intervenției proprii, retributorul fiind aici chiar beneficiarul procesului de răsplată.)

Fiecare dintre rolurile menționate pe parcursul analizei de mai sus a fost analizat într-o îmbinare de procese, care, la rândul lor au fost surprinse în trei stadii deja menționate (virtualitate, actualizare, finalizare). Relațiile pe care procesele acestea le întrețin au fost de succesiune, de simultaneitate, de cauzalitate și de implicare. Rolurile actanților implicați în procesele acestea au fost delimitate în funcție de relațiile pe care le-au stabilit între ei pe parcursul povestirii și de afectarea pe care o suferă sau, dimpotrivă, o produc altora pe parcursul povestirii. De altfel, „fiecare proces – afirmă Bremond – întreține un raport de la predicat la subiect cu una sau mai multe persoane, pe care povestirea le desemnează de obicei cu un nume propriu, și care pot fi pacienți sau agenți în acest proces”³, așa cum am putut constata mai sus în analiza noastră. Dincolo de analiza matematică a structurii narative, Bremond precizează totuși că „întemeierea pe o metafizică a facultăților ființei umane era necesară pentru constituirea sistemului nostru”.

Am mizat și noi, ca și Bremond pe faptul că „omului îi este imposibil dacă vrea să comunice altor oameni povestirea unei experiențe umane, să nu se angajeze într-un astfel de sistem de roluri”⁴.

Bibliografie:

- Creangă, Ion, *Opere*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993
 Adam, Jean Michel, Revaz, Françoise, *Analiza povestirii*, traducere de Sorin Pârvu, Institutul European, Iași, 1999
 Bremond, Claude, *Logica povestirii*, traducere de Micaela Slăvescu, Editura Univers, București, 1981
 Dragoș, Elena, *Structuri narative și semantice*, Editura Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie, uz intern, 1978

Note

¹ Claude Bremond, *Logica povestirii*, Editura Univers, București, 1981, p. 401.

² Idem, p. 166.

³ Idem, p. 375.

⁴ Idem, p. 396.